

УДК 377

<https://doi.org/>

Стойчик Тетяна,

кандидат педагогічних наук,

заступник директора з навчально-виробничої роботи

Криворізького професійного гірничо-технологічного ліцею

ORCID: 0000-0002-6106-9007

Researcher ID: X-9635-2018 X-9635-2018

e-mail: stoychyk_t@ukr.net

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ:

АНАЛІЗ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

Реферат. Обґрунтовано поняття ринок праці як найбільш складний елемент ринкової економіки, де поєднуються інтереси робітника і роботодавця при визначенні ціни праці та умов її функціонування. Доведено, що ринок праці постійно знаходиться в полі зору держави, оскільки відтворення такого товару як робоча сила – це постійне оновлення трудових ресурсів і в цілому продуктивних сил суспільства. Проаналізовано ситуацію на світовому ринку праці та виявлено, що економічні кризи, що мали місце у всьому світі, спричинили зростання безробіття. Проведено аналіз ринку робочої сили в Україні у перехідний період та виявлено погіршення вікової структури населення, збільшення демографічного та економічного навантаження на працюючих; погіршення умов працевлаштування, ослаблення стимулів до високопродуктивної праці. Виявлено певні чинники, що зумовлюють диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили, а саме: відсутність ефективної системи прогнозування майбутньої потреби у кваліфікованих фахівцях; відсутність балансу трудових ресурсів у складі державних програм економічного та соціального розвитку, стратегій регіонального розвитку; програм і стратегій розвитку окремих галузей суспільного життя.

Проаналізовано погляди вітчизняних науковців та визначено

додаткові чинники, що впливають на виникнення диспропорції на ринку праці, зокрема: демографічні (рівень народжуваності, смертності, тривалості життя тощо); низький рівень заробітної плати, що спонукає до масової міграції найбільш активної кваліфікованої робочої сили за кордон; недосконалість податкової політики щодо стимулювання попиту на робочу силу; неефективність заходів держави щодо сприяння малому та середньому бізнесу при створенні ним нових робочих місць; відсутність дієвої системи залучення інвестицій для модернізації галузей економіки з умовою збереження робочих місць; недосконалість пенсійної системи.

Ключові слова: ринок праці, ринок робочої сили, попит, пропозиція, фахівець, роботодавець.

FORMING THE MODERN LABOUR MARKET: ANALYSIS OF REQUEST AND PROPOSAL OF THE WORKING FORCE

Tatyana Stoychuk

The Candidate of pedagogical sciences,

Deputy Director for Educational and Production Work

Kryvy Rih Professional Mining and Technology Lyceum

Abstract. The concept of the labour market as the most complex element of the market economy, where a worker's and an employer's interests are intertwined when determining the price of labour and the conditions of its functioning, are substantiated. It is proved that the labour market has constantly been in the state limelight as the reproduction of such product as workforce is the reproduction of labour resources and in general of the productive forces of society.

The situation on the world labour market has been analyzed and the economic crises that have taken place all over the world have been identified that have led to an increase in unemployment.

The analysis of the labour market in Ukraine in the transition period was conducted and the deterioration of the age structure of the population, increase of demographic and economic load on the workers were revealed; as well as the employment conditions deterioration, and the weakening of incentives for high-performing labour.

Some factors causing labour force supply and demand imbalances have been identified, namely: the miss of an efficient system for predicting the future need for skilled specialists; the lack of labour resources balance in the state programs of economic and social development, regional development strategies; programs and strategies for certain public life sectors development.

The author analyzes the native scientists' vision and identifies additional factors that influence the emergence of labour market imbalances, in particular: demographic (birth rate, mortality, longevity, etc.); low wages causing the most active skilled labourforce mass migration; imperfect tax policy to stimulate demand for labour; ineffective state measures to promote small and medium-sized businesses in creating new jobs; lack of effective investment attraction system for modernization real economy sectors with the preservation of jobs; imperfection of pension system.

KEYWORDS: labour market, labourforce market, demand, supply, specialist, employer.

Постановка проблеми. На сьогодні Україна як суверенна держава знаходиться у стадії глибоких економічних реформ, формуючись і розвиваючись як органічна єдність багатьох ринків – землі, капіталу, житла, товарів, послуг, робочої сили тощо. Ринок праці є невід'ємною складовою загальноекономічного ринкового механізму. Він характеризується як одне з найбільш складних соціально-економічних явищ суспільства, в якому відображаються усі сторони його життєдіяльності, проявляється вся різноманітність його інтересів та протиріч. Тому процес функціонування ринку праці постійно знаходиться у полі зору держави, оскільки відтворення такого товару як робоча сила –

це оновлення трудових ресурсів і в цілому продуктивних сил суспільства.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняні вчені (В. Галицький, І. Гнибіденко, Л. Єневич, Ю. Маршавін, Я. Міклош, М. Миропольська, І. Моцін, М. Папієв, К. Петренко В. Саульська, В. Чорна, Л. Шиян) поряд із позитивними факторами, перехід до ринкової економіки в Україні пов'язують із виникненням і посиленням певних негативних тенденцій, зокрема, неефективною зайнятістю, що визначає відставання від розвинених країн у продуктивності праці, скороченням виробництва та змінами в чисельності зайвої робочої сили.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан світового ринку праці в умовах глобалізації та розглянути ситуацію на ринку робочої сили в Україні у перехідний період; визначити основні чинники, що зумовлюють диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили, і запропонувати шляхи вирішення проблеми з урахуванням світового досвіду.

Виклад основного матеріалу. Ринок праці – найбільш складний елемент ринкової економіки, де переплітаються інтереси робітника та роботодавця при визначенні ціни праці та умов її функціонування. Від того, наскільки успішно функціонує економіка, в якій фазі економічного циклу вона знаходиться, залежить попит на робочу силу та її пропозиція, й відповідно, рівень безробіття. Рівень інфляції та відсоткова ставка позики визначають інвестиційну активність країни, що, в свою чергу, формує рух системи робочих місць: зростає або скорочується їх кількість, створюються високотехнологічні робочі місця або відтворюються на старому технічному рівні.

На динамічність ринку праці впливає й адаптивність робочої сили, що веде за собою міграційні процеси, а також гнучкість капіталу, результатом якого є аутсорсинг (з англ. outsourcing: (outer-source-using) використання зовнішнього джерела і/або ресурсу). Сучасні міграційні потоки складаються із двох напрямів. Це означає, що одна країна може приймати мігрантів з інших країн, а громадяни цієї ж країни від'їжджають

до інших країн.

Проведений аналіз показав, що ринок робочої сили у перехідний період характеризується глибоким кризовим станом: неухильно й негативно змінюється вікова структура населення, збільшується демографічне та економічне навантаження на працюючих, погіршуються умови працевлаштування, різко знизилися стимули до високопродуктивної праці, що призводить до деградації особистості, сім'ї, депопуляції, соціального розшарування та нестабільності у суспільстві. Деструктивні явища, що мають місце на ринку праці, практична недовіра ринкових важелів, що мають сприяти подоланню негативних тенденцій у сфері зайнятості, вимагають віднесення існуючих проблем до головних пріоритетів соціально-економічної політики держави, вирішення яких має спиратися на глибоко обґрунтовані наукові розробки (Карпенко, 2008).

Наразі ситуація, що склалася на світовому ринку праці, є досить складною, економічні кризи, що мали місце у всьому світі, спричинили зростання безробіття. За даними Міжнародної організації праці, 90% економічно активного населення розвинених країн зайняті в суспільному виробництві, а в сільському господарстві – близько 5-10%, причому, цей показник має тенденцію до спаду. Також дане дослідження констатує, що у світі лише 25% працівників мають постійну роботу. В інших $\frac{3}{4}$ є можливість працювати за короткостроковим контрактом, тимчасово або неофіційно (Петренко та Пігуль, 2015, с.40).

Країнами з високим загальним рівнем висококваліфікованої робочої сили є Велика Британія, Данія і Фінляндія, в якій 27,2% населення працездатного віку має високу кваліфікацію, 55,9% – середню; Бельгія – 24,6% і 34,8%, відповідно; Швеція – 23,9% і 53,9%; Нідерланди – 21,4% і 42,6%, відповідно. Порівняно високим у цих країнах є рівень зайнятості: найбільший у Данії – 75,1%, Нідерландах – 73,5%, Швеції – 72,9%, Великій Британії – 71,8% працездатного населення (Середа, 2008).

Для західних країн характерний інтенсивний процес перерозподілу

робочих місць на користь більш кваліфікованої праці при одночасному «вимиванні» місць для низькокваліфікованих працівників. У цих країнах щорічно оновлюється 10 –15 % усіх робочих місць. Сектор кваліфікованої праці постійно зростає. Так, на менеджерів та кваліфікованих спеціалістів припадає 50-60 % усіх вакансій, що відкриваються. Причому, вимоги до робочої сили підвищуються не тільки в матеріальному виробництві, де питома вага кваліфікованих робітників традиційно вища, а й у сфері послуг. Йдеться, насамперед, про «інтелектуальні» сфери (наприклад, фінансово-банківська), а також торгівлю та обслуговування (Міжнародна організація з міграції (МОМ): Представництво в Україні, 2012, с.8).

В умовах глобалізації, наголошує професор Г. Старостенко (2015), міжнародний ринок праці являє собою новий рівень розвитку ринку робочої сили, який забезпечує посилення зв'язків між країнами світу. Значний процес розширення світового господарства спричинив активізацію участі країн у задоволенні потреб економік світу в робочій силі, незалежно від місця проживання людини. Тому особливої актуальності набуває потреба вивчення сучасних тенденцій розвитку міжнародного ринку праці. Л. Корчевська доводить, що, «поряд із міжнародним ринком товарів, послуг і капіталів, значних масштабів набуває тепер і міжнародний ринок робочої сили, що є не просто сумою національних ринків, а системою, що базується на їх взаємозв'язках та взаємодоповненнях» (Корчевська, 2008).

Дослідження Д. Зоїдзе (2013, с. 62) визначає, що «в Україні загострюються структурні невідповідності між попитом на робочу силу та її пропозицією в розрізі окремих професій і спеціальностей. Найбільш актуальною при цьому є проблема незбалансованості за кваліфікаційним рівнем, оскільки значна частина незайнятих громадян не влаштовує роботодавців внаслідок особливих вимог щодо рівня кваліфікації та досвіду роботи.

Аналіз робіт вітчизняних та закордонних дослідників – Д. Зоїдзе

(2013), М. Кримоваї (2012), О. Лаушкіна (2015), М. Семикіної (2015), Л. Шаульської – дає змогу виявити певні *чинники*, що зумовлюють диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили, а саме: відсутність ефективної системи прогнозування майбутньої потреби у кваліфікованих фахівцях; відсутність балансу трудових ресурсів у складі державних програм економічного та соціального розвитку, стратегій регіонального розвитку; програм і стратегій розвитку окремих галузей суспільного життя.

До *чинників*, котрі впливають на виникнення диспропорції на ринку праці, науковці також відносять: демографічні (рівень народжуваності, смертності, тривалості життя тощо); низький рівень заробітної плати, що спонукає до масової міграції найактивнішої кваліфікованої робочої сили за кордон; недосконалість податкової політики щодо стимулювання попиту на робочу силу; неефективність заходів держави щодо сприяння малому та середньому бізнесу при створенні ним нових робочих місць; відсутність дієвої системи залучення інвестицій для модернізації галузей реальної економіки з умовою збереження робочих місць; недосконалість пенсійної системи (Зоїдзе, 2013, с. 62). Демографи прогнозують, що дефіцит кваліфікованих працівників триватиме приблизно до 2030 року, коли новітні технології уможливллять меншу залежність виробничого процесу від людей.

У науковій розвідці «Аналіз відповідності попиту та пропозиції на ринку праці в Україні» О. Теряник (2015, с. 64) досліджує впливи на попит робочої сили, зазначаючи, що «чим більш розвинуті суспільство й економіка, тим більша їхня потреба в кваліфікованій робочій силі». При цьому наголошується, що вплив на пропозицію зумовлюється постійним розвитком суспільства і зростанням чисельності населення, яке безпосередньо впливає на пропозицію робочої сили, а «зростання економіки покращує рівень заробітної плати, від якої, у свою чергу, залежить пропозиція на ринку праці» (Теряник, 2015, с. 64).

Науковці Л. Чвертко (2012) та Г. Швидка (2010) доводять, що регіональні ринки праці різних областей характерні подібними тенденціями, а саме: скорочення чисельності економічно активного населення; природне скорочення населення; кризові демографічні процеси; міграція робочої сили; зменшення чисельності штатних працівників; нерегламентована зайнятість.

Це підтверджується й висновками дослідження В. Чорної (2016) про те, що міграційні потоки з України після Євромайдану стрімко активізувалися. Лише в Республіці Польщі право на постійне чи тимчасове проживання отримали 247 тисяч українців, що на 60% більше, ніж роком раніше. У середньому по країнах Європейського Союзу цей показник збільшився на 30%. Дослідниця зауважує, що «особливістю міграційної ситуації та міграційної політики в Україні є те, що наша держава виступає одночасно країною походження, призначення і транзиту мігрантів. Це спричиняє, з одного боку, численні проблеми, а з іншого – надає переваги й нові можливості, пов'язані з міграцією. Наслідки працеміграційних процесів можна умовно поділити на групи, залежно від характеру впливу й сфери їх прояву, окремо визначити, з одного боку, соціально-економічні, демографічні, морально-психологічні, культурно-освітні, політико-правові вигоди і втрати, а з іншого – оцінити вплив на макро- (для суспільства/держави) та мікрорівні (для конкретної людини, трудового мігранта)» (Чорна, 2016, с. 108).

Міністр освіти і науки України Л. Гриневич наголошує, що: професійна освіта як фактор соціально-економічного розвитку України має надзвичайно велике значення. На її думку, це – сфера, яка «має привести на майданчик дуже багато партнерів», і це не може зробити лише одне Міністерство освіти і науки. «Ми мусимо, – зазначає вона, – робити все в партнерстві з урядом, парламентом та роботодавцями» (Інститут модернізації змісту освіти, 2018). Якість підготовки фахівців – один з основних показників, що визначає конкурентоспроможність закладу

професійної освіти, тому позитивне оцінювання його на місцевому ринку праці значною мірою залежить від ефективності взаємодії з підприємствами-роботодавцями. Серед заходів, що потребують першочергового впровадження є розробка програми професійної орієнтації молоді на здобуття актуальних професій та створення резерву робітничих кадрів, яких роботодавці могли б супроводжувати під час навчання (Інститут модернізації змісту освіти, 2018).

Висновки. Основними викликами в регіонах України на сьогодні залишається невідповідність попиту і пропозиції робочої сили, нестача на ринку праці якісних робочих місць із гідними умовами та оплатою праці, низька якість робочої сили, потреба в робітниках найпростіших професій, структурний дефіцит кадрів у деяких галузях регіональної економіки. Ключовим фактором є відсутність належної системи прогнозування потреби в робітничих кадрах. Основною проблемою, пов'язаною зі збиранням даних про ринок праці та їх використанням у цілях планування професійної освіти і навчання, є неможливість визначення працедавцями середньо- та довгострокової потреби в робітничих кадрах через економічну нестабільність у країні та їх небажання оприлюднювати плани розвитку свого підприємства.

Література

1. Зоїдзе, Д. Р., 2013. Сучасний ринок праці: вивільнення найманих працівників як чинник структурної невідповідності між попитом та пропозицією. *Проблеми економіки*, 2, с.59-65.
2. Кабаченко, Г. С., 2017. *Регулювання ринку праці в умовах трансформації структури зайнятості*: Кандидат наук. Донець. нац. ун-т. (Вінниця).
3. Карпенко, О. А., 2001. *Економічний механізм формування ринку праці*: автореферат. Кандидат наук, Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України.
4. Корчевська, Л. О., 2008. Функціонування світового ринку праці

на основі маркетингових досліджень. *Вісник Донецького національного університету: Економіка і право*, 2, с.94-103.

5. Кримова, М. О., 2012. *Забезпечення конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці*. Кандидат наук. Донец. нац. ун-т.

6. Лаушкін, О. М., 2015. *Трансформація зайнятості в умовах нової економіки*. Кандидат наук. Донец. нац. ун-т. (Вінниця).

7. Міжнародна організація з міграції (МОМ): Представництво в Україні, 2012. *Міграція в Україні. Факти і цифри*. К.

8. Петренко, К. В. та Пігуль, В. В., 2015. Особливості формування та розвитку світового ринку праці. *Бізнес Інформ*, [online] 12, с. 37-42. Доступно: http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-12_0-pages-37_42.pdf [Дата зверення 2 Грудень 2018].

9. Інститут модернізації змісту освіти, 2018. *Професійна освіта та підготовка робітничих кадрів: сприяння соціально-економічному та регіональному розвитку України*. [online] (Останнє оновлення 10 Грудень 2018) Доступно: <https://imzo.gov.ua/2017/04/07/profesijna-osvita-ta-pidhotovka-robotnychyh-kadriv-spryyannya-sotsialno-ekonomichnomu-ta-rehionalnomu-rozvytku-ukrajiny> [Дата звернення 10 Грудень 2018].

10. Семикіна, М. В. та Іщенко, Н. А. 2015. *Механізми зайнятості в умовах інноваційних змін: мотиваційний аспект* : монографія. Кіровоград : Кіровогр. нац. техн. ун-т.

11. Середа, Г. В., 2008. Регулювання і розвиток ринків праці Єврорегіонів. В: *Регіональні соціально-економічні проблеми та шляхи їх вирішення: Міжнародна науково-практична конференція студентів і молодих вчених*. Херсон, Україна. Херсон : ХНТУ, с.170-173.

12. Старостенко, Г. Г. та Козар, В. В., 2015. Використання трудового потенціалу в умовах глобалізації світового ринку праці. *Інвестиції: практика і досвід*, 22, с. 21-27.

13. Теряник, О. А., 2015. Аналіз відповідності попиту та пропозиції на ринку праці в Україні. *Держава та регіони. Серія:*

Економіка та підприємництво, 1 (82), с. 62-64.

14. 112.Ua, 2018. *Трудовая миграция: Украина теряет людей и будущее*. [online] (Останнє оновлення 1 Січень 2018). Доступно: <http://112.ua/mnenie/trudovayamigraciya-ukraina-teryaet-lyudey-i-budushhee-269408.html> (Дата звернення 10 Січень 2018).

15. Чвортко, Л., 2012. Сучасні тенденції попиту і пропозиції на ринку праці Черкаської області. *Україна: аспекти праці*, 3, с. 3-9.

16. Чорна, В.О., 2016. Специфіка та детермінанти трудової міграції у південному регіоні України. Кандидат наук. Запоріжжя: Класичний приватний університет.

17. Швидка, Г.Ю., 2010. Регіональні особливості ринку праці України. *Демографія та соціальна економіка*, 14, с.160-167.

References

1. Zoidze, D. R., 2013. Suchasnyi rynek pratsi: vyvilnennia naimanykh pratsivnykiv yak chynnyk strukturnoi nevidpovidnosti mizh popytom ta propozytsiieiu. *Problemy ekonomiky*, 2, s.59-65.

2. Kabachenko, H. S., 2017. *Rehuliuвання ринку праці в умовах трансформації структури зайнятості*. Кандидат наук. Donets. nats. un-t. (Vinnytsia).

3. Karpenko, O. A., 2001. *Економічний механізм формування ринку праці: автореферат*. Кандидат наук, Naukovo-doslidnyi ekonomichnyi instytut Ministerstva ekonomiky Ukrainy.

4. Korchevska, L. O., 2008. Funktsionuvannia svitovoho rynku pratsi na osnovi marketynhovyykh doslidzhen. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu: Ekonomika i pravo*, 2, s.94-103.

5. Krymova, M. O., 2012. *Zabezpechennia konkurentospromozhnosti molodykh fakhivtsiv na rynku pratsi*. Кандидат наук. Donets. nats. un-t.

6. Laushkin, O. M., 2015. *Transformatsiia zainiatosti v umovakh novoi ekonomiky*. Кандидат наук. Donets. nats. un-t. (Vinnytsia), 2015.

7. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii (MOM): Predstavnytstvo v Ukraini, 2012. *Mihratsiia v Ukraini. Fakty i tsyfry*. K.
8. Petrenko, K. V. ta Pihul, V. V., 2015. Osoblyvosti formuvannia ta rozvytku svitovoho rynku pratsi. *Biznes Inform*, [online] 12, s. 37-42. Dostupno: http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-12_0-pages-37_42.pdf [Data zverenennia 2 Huden 2018].
9. Instytut modernizatsii zmistu osvity, 2018. *Profesiina osvita ta pidhotovka robitnychkh kadriv: spryiannia sotsialno-ekonomichnomu ta rehionalnomu rozvytku Ukrainy*. [online] (Ostannie onovlennia 10 Hruden 2018) Dostupno: <https://imzo.gov.ua/2017/04/07/profesijna-osvita-ta-pidhotovka-robitnychkh-kadriv-spryyannya-sotsialno-ekonomichnomu-ta-rehionalnomu-rozvytku-ukrajiny> [Data zvernennia 10 Hruden 2018].
10. Semykina, M. V. ta Ishchenko, N. A. 2015. *Mekhanizmy zainiatosti v umovakh innovatsiinykh zmin: motyvatsiinyi aspek* : monohrafiia. Kirovohrad : Kirovohr. nats. tekhn. un-t.
11. Sereda, H. V., 2008. Rehuliuвання i rozvytok rynkiv pratsi Yevrorehioniv. V: *Rehionalni sotsialno-ekonomichni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia*: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia studentiv i molodykh vchenykh. Kherson, Ukraina. Kherson : KhNTU, s.170-173.
12. Starostenko, H. H. ta Kozar, V. V., 2015. Vykorystannia trudovoho potentsialu v umovakh hlobalizatsii svitovoho rynku pratsi. *Investytsii: praktyka i dosvid*, 22, s. 21-27.
13. Terianyuk, O. A., 2015. Analiz vidpovidnosti popytu ta propozytsii na rynku pratsi v Ukraini. *Derzhava ta rehiony. Seriia: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, 1 (82), s. 62-64.
14. 112 Ua, 2018. *Trudovaia myhratsyia: Ukrayna teriaet liudei y budushchee*. [onlain] (Ostannie onovlennia 1 Sichen 2018). Dostupno: <http://112.ua/mnenie/trudovayamigraciya-ukraina-teryaet-lyudey-i-budushhee-269408.html> (Data zvernennia 10 Sichen 2018).

15. Chvertko, L., 2012. Suchasni tendentsii popytu i propozyysii na rynku pratsi Cherkaskoi oblasti. *Ukraina: aspekty pratsi*, 3, s. 3-9.
16. Chorna, V.O., 2016. *Spetsyfika ta determinanty trudovoi mihratsii u pivdennomu rehioni Ukrainy*. Kandydat nauk. Zaporizhzhia: Klasychnyi pryvatnyi universytet.
17. Shvydka, H.Iu., 2010. Rehionalni osoblyvosti rynku pratsi Ukrainy. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 14, s.160-167.